

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

Historiography of the History of the Samanid State

Sotvoldiyeva Shahnoza Abdursharob qizi

1st-year Master’s Student, Historiography, Source Studies and Methods of
Historical Research Program Fergana State University

ANNOTATION

This article discusses the Samanid state, which holds a distinctive place and significance in the history and historiography of Central Asia. This state has a unique history. Its study and coverage help to solve many problems in historiography. The Samanid state emerged in the 9th–10th centuries as an important political and cultural center in Central Asian history. This dynasty established an independent state in the regions of Transoxiana and Khorasan, politically separating from the Arab Caliphate. The Samanid state not only ensured political independence but also made a great contribution to the development of science, literature, architecture, and economic life of its time.

Keywords

Samanid state, , Khorasan, historiography, state administration system, Ismail Samani, centralized.

Somoniylar davlati tarixi tarixshunosligi

Farg‘ona davlat universiteti Tarixshunoslik, manbashunoslik va tarixiy tadqiqot
usullari mutaxassisligi 1- kurs magistranti

Sotvoldiyeva Shahnoza Abdursharob qizi

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada Markaziy Osiyo tarixi va tarixshunosligida o‘ziga xos o‘rin va mavqeyga ega bo‘lgan Somoniylar davlati haqida so‘z yuritiladi. Bu davlat o‘ziga xos tarixga egadir. Uning yoritilishi va o‘rganilishi tarixshunoslikdagi

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

ko‘plab muammolarga yechim topishga yordam beradi. Somoniylar davlati IX–X asrlarda Markaziy Osiyo tarixida muhim siyosiy va madaniy markaz sifatida shakllandi.

Bu sulola Movarounnahr va Xuroson hududlarida mustaqil davlat tuzib, arab xalifaligidan siyosiy jihatdan ajralib chiqdi. Somoniylar davlati nafaqat siyosiy mustaqillikni ta‘minladi, balki o‘z davrida ilm-fan, adabiyot, me‘morchilik va iqtisodiy hayotning yuksalishiga ham katta hissa qo‘shgan.

Kalit so‘zlar: Somoniylar davlati, Movarounnahr, Xuroson, tarixshunoslik, davlat boshqaruv tizimi, Ismoil Somoniy, markazlashgan.

АННОТАЦИЯ: В данной статье рассматривается государство Саманидов, занимающее особое место и значение в истории и историографии Средней Азии. Это государство имеет уникальную историю. Его изучение и освещение помогают решать многие проблемы в историографии. Государство Саманидов в IX–X веках сформировалось как важный политический и культурный центр в истории Средней Азии. Эта династия создала независимое государство на территории Мавераннахра и Хорасана, политически отделившись от арабского халифата. Государство Саманидов не только обеспечило политическую независимость, но и внесло большой вклад в развитие науки, литературы, архитектуры и экономической жизни своего времени.

Ключевые слова: государство Саманидов, Мавераннахр, Хорасан, историография, система государственного управления, Исмаил Самани, централизованное.

KIRISH:

Bu davrdagi islom tarixshunosligining muhim xususiyatlari qatorida tarixchilarning madaniy va sivilizatsiyaviy munosabati, yaxlit tarixshunoslik, tarix, geografiya, astronomiya kabi turli fanlarni birlashtirgan ratsionalistik analitik va

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

ta’limiy munosabatning paydo bo’lishi va turli fan sohalari haqidagi bilimlarni rivojlanganligini ko’rishimiz mumkin.

Bu davrdagi tarixiy to’plamlarda ko’rishimiz mumkin bo’lgan boshqa ba’zi narsalar; tarjima qilishni boshlash masalan, Balamiy tarixshunosligi, hadis yozuvlari tamoyillari va an’analariga asoslangan yangiliklarni to’plash usullaridan qochish va shuningdek, tarixshunoslikning yangi usullarining (masalan, Buxoro tarixi kabi mahalliy tarix) paydo bo’ladi[1]. Umuman olganda, Somoniylar davrida tarixshunoslikning gullab-yashnashi va ba’zi muhim tarixiy asarlarning paydo bo’lishi ushbu davrning o‘ziga xos chiptasi edi desak mubolag’a bo’lmaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Somoniylar davlati tarixi tarixshunosligi islom olamidagi davlatchilik institutlari, harbiy-ma’muriy tuzilmalar va siyosiy hokimiyat munosabatlarini tadqiq etishda o‘ziga xos nazariy hamda konseptual qarashlarga tayanadi. Mavzu doirasida M. Veberning davlat qudrati va qonuniy kuch ishlatish monopoliyasiga oid mumtoz ta’rifi, shuningdek, S. Finer va S. Goiteyn kabi olimlarning musulmon davlatlarida hokimiyat funksiyasi asosan ichki va tashqi xavfsizlikni ta’minlash bilan cheklangani borasidagi yondashuvlari tadqiqotning nazariy asosini tashkil etadi.

Mintaqada g‘ulomchilik (harbiy qulchilik) tizimining shakllanishi D. Ayalon, D. Payps va P. Kron asarlarida chuqur tahlil qilingan bo‘lib, ularda ozod musulmon aholining harbiy ishdan uzoqlashishi armiyani tashqi kuchlar hisobiga to‘ldirishga zamin yaratgani asoslangan. Ushbu tizimning Markaziy Osiyo va Movarounnahr zaminidagi ijtimoiy-siyosiy hamda huquqiy jihatlarini ochib berishda o‘zbek olimlarining tadqiqotlari g‘oyat muhim o‘rin tutadi[2].

Xususan, A.Zamonov, A, Muhammadjonov kabi mahalliy olimlarning Somoniylar davlati boshqaruv tizimi, markaziy poytaxt va viloyat munosabatlari, turkiy

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

g‘ulomlarning saroy siyosatidagi o‘rni hamda harbiy elitaga aylanish jarayonlariga oid ilmiy xulosalari tadqiqot mazmunini milliy tarixshunoslik nuqtayi nazaridan boyitishga xizmat qilgan. Ushbu tizimning hududiy xususiyatlarini ochib berishda al-Muqaddasiy, al-Istaxriy va Tabariy kabi o‘rta asr geograflari hamda tarixchilari asarlari ham muhim tarixshunoslik poydevori yaratilishida xizmat qilgan.

Somoniylar imperiyasining ma‘muriy-hududiy tuzilishi, shahar va viloyat chegaralarini aniqlashda zamonaviy tarixshunoslikning eng so‘nggi yutuqlari, xususan, Tojikiston Milliy fanlar akademiyasi Tarix, arxeologiya va etnografiya instituti yetakchi ilmiy xodimi, t.f.n. Nekruz Shodi Safarzoda tomonidan 2024-yilda nashr etilgan “Historical Geography of the Samanid Empire” nomli monografik tadqiqoti hamda o‘zbek sharqshunos va kartograf olimlarining Movarounnahr tarixiy topografiyasiga oid izlanishlari asosiy adabiyot sifatida olindi[3]. Ushbu tadqiqotlar o‘rta asrlar manbalaridagi geografik ma‘lumotlarni tizimlashtirish imkonini berdi.

Tadqiqot jarayonida qo‘yilgan tarixshunoslik muammolarini tizimli hal etish uchun bir qator ilmiy metodlar majmuasidan foydalanildi. Tarixiy-qiyosiy va institutsional tahlil metodi Somoniylar harbiy-ma‘muriy tuzilmasi va an‘anasi hamda jahon davlatchilik modellari o‘rtasidagi tarkibiy o‘xshashlik va farqlarni qiyoslab aniqlashga harakat qilindi[4].

Manbashunoslik va germenevtik tahlil metodi arab, fors va mahalliy tillardagi birlamchi manbalar matnlaridagi ma‘lumotlarni xolis interpretatsiya qilish, tarixshunoslikda uchraydigan ijtimoiy-falsafiy va harbiy-siyosiy atamalar mazmunini chuqur ochib berish maqsadida ishlatildi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Tadqiqot doirasida olingan natijalar va ularning ilmiy muhokamasi Somoniylar davlati tarixi, uning harbiy-boshqaruv tizimi va hududiy o‘zgarishlari bo‘yicha muhim

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

xulosalarni beradi. G‘arb olimlari M. Veber, S. Finer va S. Goiteynlarning qarashlari orqali, Somoniylar davlatida hokimiyat asosan ichki va tashqi xavfsizlikni ta‘minlash bilan shug‘ullanganligini aniqlash imkoni yuzaga keldi[5]. Dastlab davlat qudrati mahalliy kuchlar hisobiga ta‘minlangan bo‘lsa, keyinchalik armiya tarkibi professional turkiy harbiy qullar hisobiga to‘ldirila boshlanganligi aniqlandi. Ilmiy ishlarini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, bu harbiy tizim keyinchalik kuchayib, saroy siyosatiga va davlat boshqaruviga to‘g‘ridan-to‘g‘ri aralashgan hamda Somoniylar sulolasining inqirozga uchrashiga asosiy sabablardan biri bo‘lgan[6].

O‘rta asr geograflari al-Muqaddasiy, al-Istaxriy va Tabariy ma‘lumotlari hamda N. Sh. Safarzodaning 2024-yildagi yangi tadqiqoti asosida imperiyaning qariyb 3 million kvadrat kilometrlik hududiy chegaralarini aniqroq o‘rganish imkonini berdi. Muhokamalar jarayonida davlat tarkibidagi viloyatlarning boshqaruv maqomi har xil bo‘lgani ma‘lum bo‘ldi[7]. Poytaxt Buxoro, Samarqand kabi o‘zak hududlar to‘g‘ridan-to‘g‘ri markaziy devonlar orqali boshqarilgan. Seiston, Xorazm va Chog‘oniyon kabi chekka viloyatlar esa yarim mustaqil bo‘lib, Buxoroga faqat soliq to‘lash va urush paytida qo‘shin berish majburiyatini bajargan[8]. Bu holat dastlab davlat xavfsizligini ta‘minlagan bo‘lsa, keyinchalik markazdan ajralib chiqish harakatlarini kuchaytirgan.

XULOSA

Somoniylar davlati shunisi bilan ajralib turadi – ki, bu davrda o‘lkada tinchlik hukmronlik qilgan va ilm – fan rivojlangan. Bu davrda ko‘plab olimlar, tarixchilar va adiblar faoliyat yuritib, o‘z asarlari orqali ilmiy meros qoldirganlar. Shuning uchun Somoniylar davri tarixshunoslikda eng ko‘p tadqiq etilgan mavzulardan biri hisoblanadi. Biroq, manbashunoslik jihatidan bu davrni o‘rganish hali yetarli darajada chuqurlashmagan. Ayniqsa, arab va fors tilidagi qo‘lyozmalar, tarixiy risolalar hamda mahalliy yozma manbalar tahlili kengroq o‘rganishni talab qiladi.

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

Xulosa qilib aytganda, Somoniylar davri tarixshunosligi bo‘yicha tadqiqotlar ko‘p bo‘lsa-da, manbashunoslik tahlilining kamligi bu sohada yangi ilmiy izlanishlar olib borish zarurligini ko‘rsatadi. Tadqiqotchilar tarixiy voqealarni faqat umumiy tarixiy kontekstda emas, balki manbalar asosida chuqur tahlil qilishga e‘tibor qaratganlari maqsadga muvofiq bo‘ladi. Shularni hisobga olgan holda tadqiqotchilar va tarjimonlar tomonidan tarjima ishlariga ko‘proq e‘tibor berish maqsadga muvofiq bo‘lar edi.

Foydalanilgan manbalar va adabiyotlar ro‘yxati

- [1]. https://uz.wikipedia.org/wiki/Somoniylar_davlati
- [2]. Paul, Jürgen. The State and the Military: The Samanid Case; Indiana University, Research Institute for Inner Asian Studies. – Bloomington, Indiana, 1994. – 40 p.
- [3]. Safarzoda, Nekruz Shodi. Historical Geography of the Samanid Empire. – Dushanbe: Donish, 2024. – 312 p.
- [4]. Weber, Max. Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology. – Berkeley: University of California Press, 1978. – 1460 p.
- [5]. Shue, Vivienne. The Reach of the State: Sketches of the Chinese Body Politic. – Stanford: Stanford University Press, 1988. – 175 p.
- [6]. library.ziyouet.uz
- [7]. Pipes, Daniel. Slave Soldiers and Islam: The Genesis of a Military System. – New Haven: Yale University Press, 1981. – 246 p.
- [8]. Goitein, Shelomo Dov. Studies in Islamic History and Institutions. – Leiden: E.J. Brill, 1966. – 390 p.